

УДК 343.151(477)

НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПІДСТАВ ПРИЙНЯТТЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Гуртієва Л.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена розгляду наукових концепцій підстав прийняття судових рішень у кримінальному судочинстві. Зроблено висновок, що підставою прийняття судового рішення є наявність чи відсутність зазначених в законі обставин (фактичних обставин, фактів). Для прийняття більшості судових рішень наявність фактичних обставин повинна бути підтверджена доказами. Разом з тим, для прийняття окремих судових рішень взагалі непотрібно ніяких доказів.

Ключові слова: судове рішення, підстави прийняття судового рішення, кримінальне провадження України.

Постановка проблеми. Актуальність теми даної статті обумовлена потребами науки кримінального процесуального права та правозастосовної діяльності суду щодо формулювання сучасних теоретичних положень про підстави прийняття судового рішення відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України) [1].

Аналіз наукових досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок, що у радянський та пострадянський періоди суттєвий внесок у розробку теоретичних положень щодо підстав прийняття судових рішень у кримінальному процесі внесли М.І. Бажанов [2], Ю.М. Грошевий [3], Н.В. Глинська [4], В.С. Зеленецький [4], П.А. Лупинська [5; 6] та інші вчені. Підстави прийняття окремих видів судових рішень на монографічному та дисертаційному рівні було досліджено у роботах Ю.В. Бауліна, Ю.М. Грошевого, В.В. Смірнovoї [7], В.І. Чорнобука [8] та ін.

Після прийняття нового КПК України 2012 р. українськими вченими (Я.С. Бондаренко [9], Н.В. Глинською [10], І.І. Когутичем [11], О.Ф. Шминдрук та ін.) було продовжено дослідження підстав прийняття окремих видів судових рішень відповідно до положень нового національного кримінального процесуального законодавства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, питання щодо поняття та змісту підстав прийняття судових рішень у кримінальному провадженні України залишається дискусійним та потребує подальшої наукової розробки.

Мета статті – на підставі аналізу наукових досліджень та діючого кримінального процесуального законодавства України з'ясувати підставу прийняття судових рішень у кримінальному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Аналіз юридичної літератури [3, с. 6; 4, с. 20; 6, с. 18; 7, с. 27 та ін.] та норм діючого національного кримінального процесуального законодавства дозволяє зробити висновок, що судове рішення – це вид правозастосовного акту слідчого судді, суду, судді (у тому числі судді-доповідача), суду присяжних, який має державно-владний, владно-розпорядчий та загальнообов'язковий характер, прийнято у встановленій законом формі (ухвали, постанови, вироку, подання), пов'язаний з вирішенням правових питань, що виникають у судовій діяльності та містить владні приписи щодо вчинення певних правових дій чи настання певних правових наслідків [12, с. 120].

Відповідно до ч. 1 ст. 370 КПК України судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим.

Прийняття судового рішення являє собою складний процес встановлення обставин кримінального провадження, вибір правової норми, виявлення відповідності між нормативними умовами прийняття рішення, передбаченими законом, та встановленими фактичними обставинами і на решті формулювання відповідного рішення.

Аналізуючи питання про підстави прийняття судових рішень у кримінальному судочинстві, слід звернути увагу, що в юридичній літературі поширеною є концепція, відповідно до якої підстава прийняття процесуального рішення складається з двох елементів – **фактична підстава та правова (юридична) підстава** [4, с. 120; 7, с. 33; 10, с. 35; 13, с. 47, с. 62-63; 14, с. 485 та ін.].

Вважаємо, що виділення фактичної та юридичної (правової) підстав прийняття рішення є умовним, оскільки фактична підстава має правовий характер, тобто закріплена в нормах кримінального процесуального права, та по суті своєї є правовою.

Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок, що серед вчених немає єдиного підходу до розуміння змісту як фактичних, так і юридичних підстав прийняття процесуального рішення.

Так, одні вчені (П.А. Лупинська [6, с. 74-76], Т.В. Лукашкіна [15, с. 32], О.В. Смирнов [16, с. 83] та ін.) вважають, що **фактичною підставою** прийняття процесуального рішення є встановлені за допомогою доказів **обставини (фактичні обставини, факти)**, які необхідні для прийняття певного рішення.

Інші вчені (В.С. Зеленецький [4, с. 120], Н.В. Глинська [4, с. 120], В.В. Смірнова [7, с. 33, с. 49] та ін.) зазначають, що фактичною підставою прийняття процесуального рішення є **«сукупність фактичних даних (доказів)»** або **«наявність достатніх доказів»**, яка свідчить про встановлення певних обставин.

Вважаємо, що докази (достатні докази) є не підставою прийняття процесуального рішення, а те, за допомогою чого посадова особа, яка приймає процесуальне рішення, встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин кримінального провадження. Саме встановлені обставини кримінального провадження і є підставою прийняття певного процесуального рішення, у тому числі судового рішення. Докази необхідні для обґрунтування процесуального рішення, що закріплено у ч. 3 ст. 370 КПК України: «обґрун-

тованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК». Для прийняття більшості судових рішень наявність фактичних обставин повинна бути підтверджена доказами, отже докази є не підставою, а умовою прийняття більшості судових рішень. Разом з тим, для прийняття окремих судових рішень взагалі непотрібно ніяких доказів. Зокрема, мова йде про такі судові рішення, як ухвала про: відкладення судового засідання, відкриття апеляційного провадження, залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або у відмові у відкритті апеляційного провадження та ін.

Що стосується характеристики **правової (юридичної) підстави** прийняття процесуального рішення, то деякі вчені (О.В. Смирнов [16, с. 82], В.В. Смирнова [7, с. 61] ін.) звертають увагу, що «правовою підставою юридичного рішення є наявність ознак юридичного складу у конкретних обставинах справи...» [16, с. 82].

Отже, О.В. Смирнов пов'язує правову підставу прийняття процесуального рішення з наявністю ознак складу злочину у конкретному діянні, з'ясування чого здійснюється шляхом кваліфікації, тобто мова йде про правову оцінку встановлених фактичних обставин кримінального провадження.

Вважаємо, що «наявність ознак юридичного складу у конкретних обставинах кримінального провадження» [16, с. 82] обумовлює необхідність прийняття багатьох, але не всіх видів судових рішень. Так, зокрема, немає потреби у правовій кваліфікації злочину при прийнятті судом рішення про: відкладення судового засідання та ін.

П.А. Лупинська звертає увагу, що правова підстава прийняття процесуального рішення – це вказані в законі умови, за яких рішення може бути прийняте (гіпотеза, норми). Відповідність між правовою та фактичною підставою обумовлює законність рішення [14, с. 485].

Дану точку зору підтримують й інші вчені. Так, О.В. Капліна зазначає, що правовий елемент підстави постановлення вироку полягає у співвіднесенні отриманих даних про обставини, що входять до предмета доказування, з вимогами матеріального та процесуального законів. Це зумовлює правильність кваліфікації злочинного діяння на основі досліджених фактичних обставин кримінального провадження, а також законність застосування кримінально-процесуальних норм [13, с. 63].

Вважаємо, що виділення вченими правової підстави прийняття судового рішення обумовлена тим, що судові рішення є видом правозастосовного акту, який пов'язано з реалізацією норм як матеріального права (у першу чергу, норм кримінального права), так і процесуального права.

Концепція, відповідно до якої підстава прийняття процесуального рішення складається з фактичного та правового (юридичного) елементів, хоча і домінує в юридичній літературі, однак не є єдиною. Деякі науковці (Я.С. Бондаренко [9, с. 102], О.В. Смирнов [16, с. 82], В.І. Чорнобук [8, с. 45]) виділяють три види (групи) підстав прийняття процесуального рішення: **фактичну, правову та інформаційну**.

Так, О.В. Смирнов вважає, що «правовою підставою юридичного рішення є наявність ознак

юридичного складу у конкретних обставинах справи. Фактичною підставою рішення є фактичні обставини, які слугують базою для встановлення правових підстав. Фактичні дані (докази, інформація) є інформаційною підставою процесуального рішення» [16, с. 82].

Інші вчені (Я.С. Бондаренко [9, с. 102], В.І. Чорнобук [8, с. 45]) зазначають, що «інформаційні підстави – це фактичні дані, які містять інформацію, що дозволяє зробити той чи інший висновок стосовно певних обставин кримінального провадження. Фактичні підстави – це обставини реальної дійсності, що включені до процесу пізнавальної діяльності кримінального судочинства, закріплені в гіпотезах правових норм, детермінують вибір суддею варіанта рішення. До нормативних підстав, слід віднести нормативні приписи, які регулюють підстави, умови і порядок прийняття відповідних рішень» [8, с. 45].

По-перше, вважаємо, що немає потреби виділяти інформаційну підставу прийняття судового рішення, оскільки докази, як ми вже зазначали, є не підставою прийняття судового рішення, а «засобом», умовою встановлення фактичних обставин.

По-друге, уявляється, що Я.С. Бондаренко та В.І. Чорнобук самі собі суперечать. Спочатку вони звертають увагу, що «до нормативних підстав слід віднести нормативні приписи, які регулюють підстави, умови і порядок прийняття відповідних рішень» [8, с. 45]. Незрозуміло, яким чином порядок прийняття процесуального рішення може бути підставою прийняття процесуального рішення? Далі В.І. Чорнобук зазначає, що фактичні підстави відрізняються від процесуальних умов прийняття процесуальних рішень. Процесуальні умови не є причиною прийняття рішень, вони лише обумовлюють їх прийняття [8, с. 45].

В аспекті теми даного дослідження (статті) зазначимо, що неодноразово в юридичній літературі вчені (А.Я. Дубинський [17, с. 97], М.В. Подольний [18, с. 41], В.М. Григор'єв, Г.О. Кузьмін [19, с. 11-12] та ін.) звертали увагу на необхідність закріпити в законі єдину підставу прийняття процесуального рішення. Разом з тим, пропозиції науковців щодо визначення підстави прийняття процесуального рішення, з нашої точки зору, є дискусійними.

Так, М.В. Подольний [18, с. 41], В.М. Григор'єв, Г.О. Кузьмін [19, с. 11-12] пропонують закріпити в законі універсальну підставу прийняття будь-якого процесуального рішення, яким є інформація. При цьому інформацію вони визначають як відображення у навколишньому середовищі подій, процесів, фактів, які мають відношення до предмету розслідування [18, с. 41; 19, с. 12], розгляду та вирішенню кримінальної справи.

Вважаємо, що таке визначення підстави прийняття процесуального рішення є доволі загальним та може привести до неправильного розуміння змісту даного поняття посадовими особами, які здійснюють кримінальне провадження.

З нашої точки зору, підставою прийняття судового рішення є наявність чи відсутність зазначених в законі обставин (фактів). Даний висновок можна зробити, виходячи з аналізу ст. 75-79 КПК, ст. 177 КПК, ст. 284 КПК, ч. 3 ст. 314 КПК, ч. 3 ст. 370 КПК та ін. У положеннях даних статей йде мова саме про наявність

«обставин» або «фактичних обставин» як підстави прийняття певного судового рішення. Так, у ч. 3 ст. 370 КПК України зазначено, що «обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, ...».

Таким чином, **основним висновком** даного дослідження є наступне. Підставою прийняття судового рішення є наявність чи відсутність зазначених в законі обставин (фактичних обставин,

фактів). Для прийняття більшості судових рішень наявність фактичних обставин повинна бути підтверджена доказами. Разом з тим, для прийняття окремих судових рішень взагалі непотрібно ніяких доказів. Зокрема, для прийняття рішення (ухвали) про: відкладення судового засідання, відкриття апеляційного провадження, залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або у відмові у відкритті апеляційного провадження та ін.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.rada.gov.ua
2. Бажанов М.И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве: дис. ... д-ра юрид. наук / М.И. Бажанов. – Харьков, 1967. – 474 с.
3. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе / Ю.М. Грошевой. – Харьков: Вища школа; Изд-во при Харьк. ун-те 1979. – 143 с.
4. Зеленецкий В.С., Глинская Н.В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины / В.С. Зеленецкий, Н.В. Глинская. – Серия «Юридичний радник». – Харьков: «Страйк», 2006. – 336 с.
5. Лупинская П.А. Судебные решения: содержание и форма / П.А. Лупинская // Рос. юстиция. – 2001. – № 11. – С. 57-60.
6. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и форма / П.А. Лупинская. – М.: Юрид.лит., 1976. – 168 с.
7. Смірнова В.В. Забезпечення прийняття правомірних рішень судом апеляційної інстанції в кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук / В.В. Смірнова – Харків, Національний університет «Юридична академія імені Ярослава Мудрого», 2012. – 225 с.
8. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу: Монографія / В.І. Чорнобук. – Х.: Право, 2008. – 184 с.
9. Бондаренко Я.С. Касаційна перевірка судових рішень, прийнятих під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук / Я.С. Бондаренко – Київ, Національна академія внутрішніх справ, 2014. – 195 с.
10. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: дис. ... д-ра юрид. наук / Н.В. Глинська – Харків, 2015. – 462 с.
11. Когутич І.І. Судові рішення в кримінальному провадженні: монографія / І.І. Когутич. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. – 183 с.
12. Гуртієва Л.М. Правова природа та поняття судового рішення у кримінальному провадженні України / Л.М. Гуртієва // Правова держава. – 2016. – № 22. – С. 116-121.
13. Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія / О.В. Капліна. – Х.: Право, 2008. – 296 с.
14. Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Под ред. А.Д. Бойкова и И.И. Карпеца. – М.: Юрид. лит., 1989. – 640 с.
15. Лукашкіна Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса / Т.В. Лукашкіна // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 30-36.
16. Смирнов А.В. Достаточность фактических оснований уголовно-процессуальных решений / А.В. Смирнов // Правоведение. – 1983. – № 5. – С. 80-86.
17. Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы / А.Я. Дубинский – Киев: Наукова думка, 1984. – 146 с.
18. Подольный Н. Основания принятия процессуальных решений / Н.В. Подольный // Российская юстиция. – 1999. – № 2. – С. 40-41.
19. Григорьев В.Н., Кузьмин Г.А. Правовые и организационные основы принятия решений в уголовном процессе (досудебные стадии): Монография / В.Н. Григорьев, Г.А. Кузьмин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. – 136 с.

Гуртієва Л.Н.

Національний університет «Одесская юридическая академия»

НАУЧНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ОСНОВАНИЙ ПРИНЯТИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению научных концепций оснований принятия судебных решений в уголовном судопроизводстве. Сделан вывод, что основанием принятия судебного решения является наличие либо отсутствие указанных в законе обстоятельств (фактических обстоятельств, фактов). Для принятия многих судебных решений наличие фактических обстоятельств должно быть подтверждено доказательствами. Вместе с тем, для принятия отдельных судебных решений наличие доказательств не требуется.

Ключевые слова: судебное решение, основания принятия судебного решения, уголовное производство Украины.

Gurtieva L.N.

National University «Odessa Law Academy»

SCIENTIFIC CONCEPTIONS OF GROUNDS OF COURT DECISIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

The article is devoted to examination of scientific concepts of grounds of court decisions in criminal proceedings. The author makes a conclusion that existence of circumstances (factual background, facts) stated in the law is the basis for court decisions. For majority of court decisions the existence of factual circumstances should be proved by evidence. At the same time some court decisions require no evidence at all.

Keywords: court decision, grounds of court decisions, criminal proceedings of Ukraine.